

Nr 10.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om strandägares rätt till fiske.

Tredje lagutskottet har till behandling förehaft en inom riksdagen väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 436 i andra kammaren av herr *Pettersson* i Dahl *m. fl.*

I motionen har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning av »frågan om strandägares rätt till fiske» i enlighet med vad som anförts i motionen.

Denna innehåller bl. a. följande uttalande:

Det fiskerättsförbehåll av ständig natur, som i åtskilliga delar av vårt land förekommer, synes oss vara en företeelse av samma karaktär som frälseränta, landgille och landskyld. Ägare av jordbruksfastighet har i åtskilliga fall inte rätt till fiske å de vatten, som tillhör fastigheten. Det gäller t. ex. sådana fall, där vid fastighetens försäljning från bolag eller gods förbehåll gjorts, att fiskerätten å de fastigheten tillhörande vattnen för evärdlig tid skall innehavas av bolaget eller godsägaren. Vid sådana försäljningar, som gjordes för länge sedan, lämnades ingen eller mycket liten ersättning för den förbehållna fiskerätten. Sådana för all framtid gällande förbehåll om fiskerätten måste för vår tids rättsmedvetande te sig stötande, och vi finner det angeläget, att en ändring i dessa förhållanden snarast möjligt kommer till stånd.

Enligt vår uppfattning bör fiskerätten tillhöra ägaren av den fastighet, till vilken fiskevattnet hör. Ovan påtalade fiskerättsförbehåll kan lika litet som frälseräntan och landgillet förenas med vår tids uppfattning om äganderätten. Vi anser det därför motiverat, att frågan om hur dessa fiskerättsförbehåll tillkommit och hur de skall kunna avvecklas tages upp till prövning. Härför torde erfordras en ingående utredning beträffande strandägares rätt till fiske i sjöar och älvar.

Utskottet. Som framgått påtalar motionärerna, att fiskerätten ibland tillhör annan än ägaren av den fastighet, vartill vattenområdet hör. Utskottet vill till en början beröra de förhållanden, som skapat en dylik åtskillnad mellan äganderätten till vatten och rätten till fisket i samma vatten.

Härvidlag kommer till en början de s. k. självständiga fiskerierna i betraktande. Med självständigt fiskeri avses sådan ständig fiskerätt, som varken är förenad med äganderätten till vattnet eller utgör tillbehör till annan jordegendom än den, vartill vattnet hör. Enligt 5 § lagen den 24 maj 1895 ang. vad till fast egendom är att hänföra skall ifrågavarande fiskerätt anses som

fast egendom, om den funnits upptagen i jordeboken. Detta torde i regel ha varit fallet. De självständiga fiskerierna brukar därför vanligen gå under beteckningen jordeboksfisken. Bestämmelser om jordeboksfisken möter jämväl i andra författningar än den nyssnämnda. Här må hänvisas till 3 och 5 §§ lagen den 1 december 1950 om rätt till fiske, vilka lagrum talar bl. a. om fiskerätt, stödd på skattläggning. Ytterligare kan erinras om stadgandet angående skifte av jordeboksfiske i 20 kap. 8 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet. Även kronan är innehavare av jordeboksfisken, numera dock i betydligt mindre utsträckning än tidigare. Kronans rätt till dessa s. k. enskilda kronofisken bekräftades uttryckligen i 8 § lagen den 27 juni 1896 om rätt till fiske. En översikt över kronans jordeboksfisken lämnades av fiskevattensutredningen i dess år 1939 avgivna betänkande (se SOU 1939: 28, s. 178—179). Antalet jordeboksfisken, som tillhörde kronan, uppgick sistnämnda år till inemot 30. Någon exakt totalsumma för jordeboksfiskena, alltså kronans såväl som de i annans ägo, står icke utan vidare till förfogande. Från lantmäteristyrelsen har under hand inhämtats att antalet torde vara allra minst 300.

Att rätten till fisket icke följer äganderätten till vattnet torde dock allmänast bero på för all framtid gällande servitutsförhållanden. Ett fiskeservitut innebär, att fiskerätten utgör tillbehör till annan fastighet än den, till vilken fiskevattnet hör. Fiskeservitut, som består för evärdlig tid, synes vara mycket talrika. Mestadels har de uppkommit antingen genom särskilt avtal eller i samband med jorddelningsförrättning. Det förhållandet, att fiskeservitut bildats i betydande antal, sammanhänger icke minst med den i rätts-tillämpningen intagna ståndpunkten att fisket inom by är att anse som en samfällighet för byn, såvida det icke kan bevisas eller i varje fall göras troligt att fisket skiftats. Fisket betraktas alltså som samfällt, även om själva vattnet anses vara skiftat. Skulle i en situation som den sistnämnda en delning av fisket sedermera företagas, ligger det nära till hands att fiskerättsgränserna icke kommer att sammanfalla med de tidigare uppkomna vattengränserna, d. v. s. att vissa fastigheter tilldelas fiske å andra fastigheters vattenområden. Orsaken härtill skulle närmast vara att fisket varierar till sitt värde i skilda delar av fiskevattnet och att en schematisk uppdelning efter vattengränserna därför icke godtages av delägarna.

Motionärerna gör som nämnts gällande, att fiskerätten bör tillhöra ägaren av den fastighet, till vilken vattnet hör. De anser det därför motiverat att det överväges på vilket sätt man skulle kunna avveckla de förbehåll, som begränsar eller upphäver fastighetsägarens rätt till fiske å de till fastigheten hörande vattenområdena. Motionärerna har i detta sammanhang hänvisat till att statsmakterna tidigare vidtagit åtgärder för en avveckling av vissa s. k. höghetsrätter — frälseräntor, landgillen och landskylder — vilka ända in i vår tid betungat åtskilliga fastigheter. Enligt motionärernas mening vore dessa höghetsrätter jämförbara med de nu ifrågakommande fiskerättsförbehållen.

Motionärernas hänvisning till nämnda höghetsrätter och till statsingripandena för att bringa dem att upphöra motiverar att utskottet i korthet berör också detta ämne.

Vad först angår frälseräntor har dessa varit av två olika slag, skattefrälseräntor och frälse-skatteräntor. De förra har uppkommit genom att kronan till någon enskild överlätit sin rätt till de från ett skattehemman utgående grundskatterna. Frälse-skatteräntorna åter har vanligen tillkommit på så sätt, att ägare av frälsehemman avhänt sig jordäganderätten till hemmanet med förbehåll om rätt att för sig och sina efterkommande åtnjuta viss ränta av hemmanet. Skattefrälseräntorna är följaktligen med hänsyn till sättet för sin uppkomst av offentligrättslig natur. Frälse-skatteräntornas ursprung visar däremot, att dessa är av privaträttslig karaktär. De frälseräntor, som skulle kunna jämföras med fiskerättsförbehållen, är alltså de privaträttsliga frälse-skatteräntorna. Den följande redogörelsen inskränkes därför till dessa sistnämnda.

Det första steget mot en avveckling av frälse-skatteräntorna togs genom lagen den 8 november 1912 (nr 277) om avlösning av vissa frälseräntor. Lagen medgav, att frälse-skatteränta finge avlösas mot ersättning i penningar, om räntans ägare eller ägaren av den räntepliktiga fastigheten det begärde. Avlösningssumman skulle utgöra tjugufem gånger räntans årliga värde. Statsverket skulle bidra med en fjärdedel av ersättningen samt förskjuta återstående tre fjärdedelar. Det förskjutna beloppet jämte ränta därå skulle av fastighetens ägare återbetalas under en tid av 40 år från förskottets utgivande. Enligt en samtidigt utfärdad lag om sammanläggning av frälseränta med den fastighet varav räntan utgår (nr 278/1912) kunde en frälseränta, som vore i fastighetsägarens hand och därför ej vore möjlig att avlösa, bringas att upphöra genom räntans sammanläggning med fastigheten.

Det definitiva lagstiftningsingripandet mot frälse-skatteräntorna följde år 1937. Lagarna den 11 juni 1937 angående ändring i vissa delar av 1912 års avlösningsslag (nr 345/1937) samt om upphävande av vissa frälseräntor (nr 346) innebar dels rätt även för staten att påkalla avlösning av ifrågavarande frälseräntor, dels utsträckning av statens bidragsskyldighet för avlösningen, dels upphörande av räntor, vilkas avlösning ej påkallats före den 1 januari 1942, dels ock automatiskt upphörande av frälse-skatteräntor, som vore förenade med jorden och icke in-tecknade. 1937 års lagstiftning har medfört, att frälse-skatteräntorna i stort sett fallit bort.

Landgillena och landskylderna är höghetsrätter av danskt respektive norskt ursprung, vilka efter de skånska landskapens och Bohusläns införlivande med Sverige fortsatt att äga bestånd i viss omfattning. Landgillena liksom de landskylder, som utgick till kyrkan, uppvisar nära överensstämmelse med frälse-skatteräntorna. Genom författningar av år 1908 respek-

tive år 1898 har skapats förutsättningar också för ett upphörande av dessa landgillen och landskylder.

Till stöd för sin åsikt att även fiskerättsförbehållen bör avvecklas har motionärerna närmast åberopat att vederlaget för upplåten fiskerätt i efterhand ofta kommit att framstå som alltför ringa i förhållande till fiskerättens värde. Enligt utskottets bedömande synes dock denna omständighet knappast kunna utgöra tillräckligt skäl för en lagstiftning, som åsyftar att allmänt tvinga innehavare av fiskerättigheterna att låta dessa återgå till ägarna av respektive vattenområden. Motionärernas mening att fiskerättsförbehållen kan medföra en otillfredsställande ordning torde likväl icke böra fränkännas berättigande. Detta konstaterande grundas emellertid främst på att fiskerättsförbehållen kan vara ägnade att åstadkomma oklarhet och oreda i fastighetsindelningen. Ej heller nämnda olägenhet torde dock kunna motivera en tvingande avveckling av fiskerättsförbehållen. Dessa har ofta sitt ursprung i förhållanden, som ligger mycket långt tillbaka i tiden. Förbehållen i fråga förekommer dessutom, som ovan antytts, i stort antal. Vad motionärerna anfört synes visserligen tyda på att deras framställning icke avser fiskerättsförhållandena vid kusterna. Vid underhandsförfrågningar har detta bekräftats av motionärerna, som f. ö. tillagt, att de ej heller haft jordeboksfiskena i åtanke. Utskottet kan icke finna annat än att det skulle te sig konstlat med en avgränsning av eventuella lagstiftningsåtgärder till att avse endast vissa av ifrågavarande fiskerättigheter. Och även om man inskränkte ett lagstiftningsingripande på sätt motionärerna tänkt sig, gäller alltså att de fiskerättigheter, som bleve berörda, är synnerligen talrika. Därtill kommer att många av rättigheterna representerar ansevärd värden. På grund härav skulle en avveckling av rättigheterna efter mönster av omnämnda höghetsrätters avlösande kräva ojämförligt mycket drygare kostnader än sist angivna avlösningsförfarande. Kostnaderna skulle ju — under förutsättning att staten förmedlade avvecklingen i enlighet med vad som skett exempelvis beträffande frälseskatteräntorna — i första hand drabba det allmänna. Utskottet kan därför icke biträda tanken på att en dylik avveckling av fiskerättsförbehållen bör övervägas. Det må erinras om att visst förfarande för ett avskaffande av fiskerättsförbehållen redan står till buds. Utskottet avser stadgandet i 1 kap. 21 § lagen om delning av jord å landet. Lagrummet medger, att fiske-servitut utbrytes i samband med laga skifte, antingen genom att visst fiskevatten tillägges den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, eller genom att fiskevatten avsättes såsom särskild fastighet. Man torde få låta sig nöja med den möjlighet till avveckling av förefintliga fiskerättsförbehåll, vilken sagda bestämmelse erbjuder.

En annan sak är hur man skall ställa sig till friheten att tillskapa nya ständiga fiskerättsförbehåll. Utskottet har ovan uttalat, att fiskerättsför-

behållen icke är särskilt önskvärda. Härav följer att utskottet anser, att stor försiktighet är erforderlig, när det gäller att tillåta uppkomsten av ytterligare rättigheter av detta slag. Såvitt angår jorddelningslagstiftningen är denna uppfattning emellertid redan vedertagen inom gällande rätt. Sålunda är åtskilliga bestämmelser i lagen om delning av jord å landet ägnade att motverka uppkomsten av fiskeservitut, d. v. s. den enda form för nya ständiga fiskerättsförbehåll, vilken numera har praktiskt intresse. Här må först hänvisas till att enligt 1 kap. 5 § nyssnämnda lag vid laga skifte jämväl skifteslagets vattenområden skall ingå i skiftet samt att, då vattenområdena skiftas, också fisket blir fördelat. Ett undantag från denna princip stadgas visserligen i 10 kap. 7 §, där det medgives att fisket, om det ej förut delats, under vissa förutsättningar må undantagas såsom gemensamt för delägarna. 20 kap. 8 §, som enligt vad förut sagts handlar om skifte av fiske, tillåter emellertid icke att fiske, vilket avsatts som samfällt enligt 10 kap. 7 §, sedermera delas. Delning av samfällt fiske med de risker för servitutsbildning, detta innebär, är tillåtet endast om fisket avsatts såsom samfällt med stöd av äldre skifteslagstiftning.

Tendensen inom jorddelningslagstiftningen att motverka nybildning av fiskeservitut har i viss mån ytterligare förstärkts genom viss lagändring under senare tid. I propositionen nr 60/1950 angående ny fiskerättslag m. m. föreslog Kungl. Maj:t en komplettering av 19 kap. 12 § lagen om delning av jord å landet, innehållande att vid avstyckning ej må till den avstyckade ägovidden läggas andel i fiske, om därigenom skulle för fisket uppkomma men av någon betydelse. Skälet till den föreslagna lagändringen angavs vara, att det ej sällan visat sig medföra olägenheter, att den till en fastighet hörande fiskerätten i samband med en avstyckning uppdelats mellan stamfastigheten och styckningslotterna. Särskilt hade sådana olägenheter framträtt, när fiskerätten haft karaktär av andel i oskiftat fiske. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 23 uttalade tredje lagutskottet vid 1950 års riksdag sin fulla anslutning till propositionen på denna punkt. Den sålunda antagna lagändringen trädde i kraft den 1 januari 1951 (jfr 24 § andra stycket i den samtidigt ikraftträdde nya fiskerättslagen).

Skulle man nu ifrågasätta att skärpa nyssnämnda lagbestämmelse, kunde skärpningen tänkas gå ut på att helt förhindra möjligheten att till avstyckat område lägga ideell andel i fiske eller att begränsa också rätten att tilldela området fiskerätt, vilken har annan karaktär än ideell andel i fiske. Det synes emellertid tveksamt, huruvida någondera av dessa skärpningar skulle vara till verklig fördel. Det kan för övrigt betvivlas, att lagändringar av dylikt slag skulle befrämja de intressen, motionärerna närmast företräder. Motionärerna torde nämligen i viss mån sympatisera med tanken, att varje fastighet, som omfattar strandområde, skall åtnjuta rätten till fisket i vattnet utanför stranden. En eventuell skärpning av 19

kap. 12 § lagen om delning av jord å landet skulle ju verka stick i stäv mot antydda intressen. Vad utskottet nu framhållit synes tala för att motionerna ej heller bör föranleda strängare regler rörande nybildning av ifrågasvarande fiskerätter.

Utskottet får alltså hemställa,

att förevarande motion, II:436, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 12 mars 1953.

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD.

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Osvald, Nils A. Larsson*, Albert Hermansson, Lindahl*, Ebbe Ohlsson, Grym, Ivar Nilzon och Georg Carlsson;

från a n d r a kammaren: herrar Andersson i Löbbo, Åhman, Johansson i Torp, Levin, Utbult*, Persson i Appuna, fru Boman och herr Hansson i Skegrie.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.